

Vélemény a fehér gólya természetvédelmi helyzetéről

Készítette: Csalán Környezet- és Természetvédő Egyesület, Veszprém

1. Bevezetés, helyzetelemzés

A Csalán Környezet- és Természetvédő Egyesület a fehér gólya természetvédelmi helyzetéről a Balatonfelvidéki Nemzeti Park szakértője(BfNPI) , az Egyesület tagsága, internetes források, a Felsőfokon Blog szakmai cikkei és a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) szabadon fellelhető anyagai alapján készítette jelen dolgozatát. Az írás az általános információkon túl kitér a fehér gólya Veszprém megyei helyzetére, a szaporodásához és életéhez szükséges körülmények rövid tárgyalására, de leginkább arra törekedtünk, hogy a helyzetelemzésből levonjuk következtetéseinket és javaslatokat tegyünk a közös cél, a fehér gólya magyarországi állományának megőrzésére, javítására mennyiségi és minőségi értelemben egyaránt.

1.2. A gólyáról általában

A fehér gólya (*Ciconia ciconia*) természetvédelmi helyzete és a gólyaállomány nagyságának alakulása összetett, de fontos és feltétlenül megoldandó természetvédelmi kérdés. Néhány kivétellel szinte egész Európa, Észak –Afrika és Kis- Ázsia területén elterjedt, de Skandinávia, a Brit- Szigetek és Olaszország területén nem található meg. Sík és dombvidék madara. Tengerszint feletti 250 méteres magasság alatt található szinte csak meg.

Megjelenése hivatalos. Testének nagy részét fehér esetleg piszkosfehér, a szárnyait fekete toll borítja. Csőre és lábai egyaránt egészen élénkpirosak. Nagy, akár 100-115 centiméteres testéhez képest a súlya nem túl nagy csupán 2200 – 2400 gramm. 3-5 évesen válik ivaréretté, de 20 éves koráig is költ, és akár 30 évig is élhet. Általában 4-5 tojást rak.

Az MME adatai szerint Közép-Európa fehér gólya állományának kb. 4%-a éppen hazánkban költ, létszámuk 5000 – 5500 pár körülire tehető, és a védettségnek és az odafigyelésnek köszönhetően ez az állomány stabilnak tekinthető. Ez különösen annak fényében eredmény, hogy Nyugat-Európa több országában már kipusztult, vagy jelentősen lecsökkent a szimbolikus madár állománya. A fehér gólyák vonulása már nyár végén, augusztusban elkezdődik, vándorlásuk során akár 12.000 kilométert is repülhetnek, és ősz végén érkeznek meg telelő helyükre. Az egyik útvonal Spanyolország és Marokkó felé veszi az irányt, ám a legtöbben Romániából Bulgárián át Kis-Ázsiába, majd innen a Nílus völgyét követve Dél-Afrikába vándorolnak, ahova november végén érkeznek meg.

1.2. Védettség

Fokozottan védett fészkelő madarunk. A BirdLife International nemzetközi állományadatokon alapuló osztályozása alapján az Európa-szerte veszélyeztetett (SPEC 2) kategóriában tartozik. A fehér gólya teljes fészkelő területén védelem alatt áll.

Magyarországon 1901 óta részesül törvényes oltalomban, 1993-tól fokozottan védett. Eszmei értéke 100.000 Ft.

A fehér gólyának, ennek a fokozottan védett nagytestű madárnak, védelméhez és fennmaradásához sok tényező kell, ezért nem egyszerű megtalálni azt a megoldást, ami mindenkinek, de főleg a gólyáknak a lehető legjobban megfelel. Más védett, veszélyeztetett vagy ritkuló fajokhoz hasonlóan a fehér gólyát is az élőhelyének és táplálékforrásainak eltűnése, csökkenése veszélyezteti, ami részben emberi tevékenység következménye, de megfelelő természetvédelmi stratégiával még stabilizálható a gólyaállomány nagysága, és elkerülhető ennek a természetvédelmi és kulturális szempontból is fontos fokozottan védett madárnak a kipusztulása. Ehhez persze folyamatos és tudatos cselekvésre, odafigyelésre és összefogásra van szükség.

1.3. A fehér gólya és az ember kapcsolata

A fehér gólya nagy és könnyen felismerhető madár, nagyon nagy szimbolikus jelentősége van. Évszázadok óta velünk él, és a legtöbb más állatfajjal ellentétben nem zavarja az ember jelenléte, könnyen alkalmazkodott a civilizációhoz, így lett belőle a magyarsághoz nagyon kötődő, településekhez kötött madár. Egyes falvakban még mindig szívesen fészkel a kéményekre, persze a fűtést nem akadályozva, mivel vonuló madár, és a fűtést igénylő hideg időszakban már nem talál magának elég táplálékot, így amikor füstöl a kémény, akkor már rendszerint nincs az országban.

Az ember közelében élő, békés természetű madár jelen van az emberek életében és a magyar néphagyományokban. A gólya megjelenik a magyar néphitben (pl. „gólya hozza a kisbabát”), és a gólya védelme is fontos része a mai napig élő magyar hagyományoknak (pl. „török gyerek megvágta, magyar gyerek gyógyítja”). A fehér gólya sorsának és állománya esetleges növekedésének vagy csökkenésének kommunikációs értéke óriási, nem csak a madárvédelem, hanem a természetvédelem szempontjából is, mert egy ilyen közkedvelt, jellegzetesen magyar és könnyen felismerhető fokozottan védett madár eltűnése jobban felzaklatná a társadalmat, mint egy kevésbé ismert, vagy esetleg kellemetlennek tartott madárfaj sorsa.

A fehér gólyát életmódja az emberekhez köti, hisz házaik kéményére, villanyoszlopaikra fészkel. Régen a gólyák magas fákra rakták körülbelül 1 méter átmérőjű fészkeiket. A legfontosabb, hogy a fészkek közelében legyen vizes terület. A nedves réteken keresgél nagyobb rovarokat, ebihalakat, békákat, de elfogyaszt apró rágcsálókat, halakat és kígyókat is.

A gólya azonban nem az ember gondoskodására szoruló háziállat, hanem a természet része, önmagáról gondoskodni képes, az embertől függetlenül is önálló életet élő faj, ezért még a gólyák mesterséges, ember általi védelménél, etetésénél és a fészkek kialakításánál is fontosabb a gólyaállomány természetes életmódjának megőrzése, fenntartása, a természetes élőhelyük megvédése, a lápok visszaállítása, beépítésük megtiltása. Ezzel elősegítjük, hogy a gólyák önállóan tudjanak gondoskodni magukról, saját táplálékforrásaikról, és megmaradjon a hosszú évezredek alatt kialakult természetes életmódjuk, viselkedésük és állományuk. A gólyák és az élőhelyeik károsítását, élőhelyük ipari szennyezését - mint minden más környezetszennyezést és természetkárosítást is - súlyosan szankcionálni szükséges. Az ipari környezetszennyezés már önmagában is súlyos környezeti károkat okozhat, amelyeknek minél gyorsabb és teljesebb felszámolása (de még inkább a megelőzése) mindig a szennyező feladata, de ha még egy védett vagy fokozottan védett állat élőhelyét, vagy egyedeinek testi épségét is veszélyeztetni, akkor már sürgős és azonnali intézkedésre, beavatkozásra és a további szennyezés lehetőségének megszüntetésére van szükség.

Az átlagember szemlélete azonban a gólya iránti megbecsülésünk változatlan mértékétől függetlenül is fokozatosan változik, egyre hangsúlyozottabban ember-és kényelemközpontúvá válik a gondolkodásunk, és egyre kevésbé harmonikus az ember és a természet kapcsolata, ami miatt csökken az állomány. A szemléletváltozás jele az, hogy mi, emberek, akik a természet része vagyunk, egyre inkább eltávolodunk a természettől, a gólyákat veszélyeztető létesítményeket (pl. szigeteletlen elektromos távvezetéseket) hozunk létre, megváltoztatjuk a vizes élőhelyek vízháztartását a lápok lecsapolásával, beépítésével, a szántóföldek alácsövezésével, és a saját pillanatnyi érdekeinknek megfelelően alakítjuk át természetes környezetünket, nem figyelve más fajok igényeire. Ennek következtében egyre kedvezőtlenebb feltételeket teremtünk a fehér gólyának, és más fajoknak, amelyeknek a természetvédelmi jelentőségét még csak most kezdjük megérteni. Ezt a folyamatot csak tudatos szemléletváltással lehet mérsékelni vagy megfordítani, és a természetben élő más fajok, köztük a fehér gólya számára újra megfelelő életkörülményeket teremteni.

1.4. Veszprém megyei helyzet

A fehér gólya Veszprém megyében is nagyon emblemikus madár. Megyén belül több helyen láthatók állományai, még Veszprém városában is van egy gólyafészek, amit egyedisége miatt a város lakóinak többsége ismer és nagy becsben tart. A gólyafészek lakóinak sorsát időről időre figyelemmel kíséri a város, a fészek a kisebb helyi nevezetességek közé tartozik.

Az MME felmérése szerint 1999-ben Veszprém megyében 165 pár körüli volt a teljes fészkelő állomány (a teljes magyarországi állomány 3,5 %-a), amely a megyék rangsorában valahol a mezőny második felében helyezkedik el. Szintén az MME online gólya felmérésben találhatóak megyei településszintű adatok, melyeket lelkes rendszeresen önkéntesek töltenek fel.

Az egyesület tagjai szerint a gólya megítélése az emberek körében jó, a gólya a mai napig népszerű, közkedvelt, megbecsült állat, ezért nem pusztítják. Kedveltségéhez valószínűleg a könnyű felismerhetősége, tiszteletben tartásához pedig talán a mérete is hozzájárul. Egyes helyeken, főleg ahol kevesebb a gólya, akár helyi nevezetességnek is számíthat egy-egy gólyafészek. A kérdőívre válaszolók szerint a gólya védelmével sokan foglalkoznak, ha valaki bántja, az közfelháborodást vált ki, de a vizes élőhelyek nagysága az élőhely-védelmi programok ellenére is csökken, ez veszélyezteti a gólyák életterét és táplálékát. Önkénteseink többek között Veszprémben, Szabadságpusztán, Romádon és Székesfehérváron is észleltek gólyákat. Szerintünk a gólyákat és a gólyafészkeket a közösség védi, több helyen telepítenek gólyafészkeket is a villanyoszlopokra vagy külön póznákra a villanyoszlopok kiváltására.

De a közösség pozitív hozzáállása ellenére egyénileg nem mindenki becsüli meg igazán a gólyákat, főleg azoknak a házaknak, épületeknek a tulajdonosai, ahol a gólyák fészkelnek. Az épületeken, épületek közelében fészkelő gólyák az épületeket lepiszkítják, ezért sokan nem szeretik. Ez részben érthető, mert a lakóknak némi kényelmetlenséget jelent a gólya elhullajtott anyagcsere-terméke, de ezt a problémát nem a gólya kitelepítésével, hanem alkalmazkodással célszerű megoldani.

A kompenzáció is fontos lehet, könnyebben elfogadják az emberek a kéményükön élő gólyát, ha ezeket az apró kellemetlenségeket semlegesítjük, és a gólya jelenlétének jó oldalát hangsúlyozzuk. Persze megnézhető, hogy hova lehet tenni a fészket, de az állat vissza fog menni az eredeti helyére a fészek áttelepítése után is. Kommunikációs kérdés is, hogy az emberek elfogadják a gólyát a házban. Vannak olyan országok, ahol erre büszkék.

2. A fehér gólya fennmaradását és elszaporodását befolyásoló tényezők

Ahhoz, hogy a jelenlegi, Európában viszonylag jó helyzetünket megőrizhessük, oda kell figyelniük azokra a körülményekre, amelyek fontosak a gólyának, hogy jól érezze magát, tehát legyen megfelelő élőhelye, fészkelő helye, tápláléka. A éghajlatváltozás felgyorsulásával olyan, időnként extrém időjárási helyzetek is kialakulnak, amelyekhez a madarak nem, vagy nehezen tudnak alkalmazkodni, ezért térünk ki külön az éghajlatváltozás kérdéseire.

2.1. Élőhely, fészkelőhely

A gólya egész testfelépítése és életmódja is a vizes élőhelyekhez alkalmazkodott: hosszú lábai segítenek neki közlekedni a vízben, a hosszú csőre a felszín alá is lenyúl, hogy megtalálja vele a táplálékául szolgáló kisebb állatokat, rovarokat, rágcsálókat, kételtűeket. De szántóföldön, a sárban is segíti őt a hosszú lába, és a hosszú csőrével akár a talajban élő, oda befúródó rovarokat, rágcsálókat is megtalálja, ha elég közel vannak a talaj felszínéhez. Költöző életmódja is azért alakult ki, mert amikor befagynak a vizek, és megfagy a talaj, akkor nem talál elég táplálékot, ezért melegebb, fagymentes éghajlatra vándorol, ahonnan aztán minden évben visszatér magyarországi költőhelyére. Éppen ezért létfontosságú, hogy a fészkelő helye közelében legyen víz, vagy megfelelő vízháztartású, kiszáradásra nem hajlamos terület, ahol könnyen táplálékhoz juthat.

Nagy előrelépés a gólyaállomány fennmaradása felé, hogy nem csak a fehér gólya, hanem egyes táplálékfajai is védettek, pl. a békák (mivel Magyarországon minden kételtű és hulló védett), és ezzel a táplálékfajok hosszú távú megmaradását, vagyis a gólya hosszabb távú táplálékellátását is biztosíthatjuk. Magyarországon is érvényes a vizes élőhelyek védelméről szóló nemzetközi egyezmény, ezért remélhetőleg nem csak a fajvédelem, hanem az élőhelyek megfelelő állapotának fenntartása szempontjából is előreléphetünk, és a vizes élőhelyek védelmén keresztül az ott élő, ott rejtőzködő, ott táplálkozó fajokat, köztük a gólyát és zsákmányait is megvédehetjük.

2.2. Táplálék

Fontos és nagyon meghatározó jelentőségű a fehér gólyák állománya szempontjából a megfelelő minőségű táplálkozó hely. A gólyák számára nagyon fontos, hogy a táplálék lehetőleg a fészkek közelében legyen. A táplálkozó helyek minősége is fontos szempont, ám ezeknek a helyeknek az állapotát, minőségét, a gólya által megszerezhető táplálék mennyiségét az időjárás alakulása is befolyásolja, különös tekintettel a csapadék

mennyiségére, és a párolgás mértékére, mivel ezek határozzák meg egy terület vízháztartását. A másik fontos tényező a terület vízháztartásában az emberi beavatkozás, ami egyre inkább arrafelé változik, hogy az ember elvezeti, és saját céljaira hasznosítja a vizeket, vagy éppen az így szárazon maradt földterületeket, ezáltal az emberi tevékenység is fokozza a vizes élőhelyek kiszáradását, ami kedvezőtlen a gólyák életterének szempontjából. A gólyák akár egy szántóföldön is találhatnak táplálékot, de a terület vízháztartása nagyon fontos kérdés a gólyák táplálékául szolgáló fajok, és ezeken keresztül a gólyaállomány fennmaradásának szempontjából. Megfelelő vízgazdálkodásra lenne szükség, a területek lecsapolását, dréncsövezését meg kellene szüntetni, mert ez csökkenti a vízszintet.

Egy természetes (vagy természetközeli állapotúvá tett mesterséges) vízfolyás, amelynek szabályozatlan, természetes anyagú medre és természetes ártere kedvező feltételeket biztosít a kellően változatos növényzet és a benne élő állatvilág megjelenéséhez, sokkal több táplálékot képes nyújtani a gólyáknak, így több gólya megtelepedését teszi lehetővé. A tápláléklánc csúcsán álló gólyáknak pedig fontos szerepük van a vízi élet szabályozásában, egyes rovar-, kételtű-, hüllő-, rágcsáló- és halfajok túlszaporodásának megakadályozásában, ezért kihalásuk vagy jelentős állománycsökkenésük esetén a vízi élővilág természetes egyensúlya is nagymértékben megváltozna.

2.3. Éghajlatvédelmi vonatkozások

A megfelelő minőségű és mennyiségű természetes vagy mesterséges fészkelő helyen kívül a fehér gólyának a számára ideális időjárás, és különösen a csapadék mennyiségének, térbeli és időbeli eloszlásának kedvező alakulása is meghatározó jelentőségű. Az egyre szárazabb időjárás miatt a vizes élőhelyek összezsugorodnak, kiszáradnak (az utóbbi 2 év csapadékszegény időjárása és az egyre melegebb évek során fokozódó párolgás miatt már a nagy tavaink, folyóink is látható mértékben visszahúzódtak a medrükbe, a részleges kiszáradás jeleit mutatják), a bennük élő fajok elvándorolnak vagy kipusztulnak, ezáltal a gólyák élettere és tápláléka fokozatosan eltűnik.

Az egyre gyakoribb jégverések is károsítják a gólyák fészkelésének sikerességét. A jégverés miatt összetörhetnek a tojások és sérülhetnek, elpusztulhatnak a fiókák is. Ez nem feltétlenül jelenti a gólyaállomány kipusztulását, mert egy gólya élete során többször is fészket rak és fiókákat nevel. A következő évben pótolja az elpusztult fiókákat, de ha sorozatosan, több egymás utáni évben is a gólyák költési időszakában alakul ki jégverés, akkor az már súlyosan veszélyezteti a gólyaállomány fennmaradását.

Az egyre szeszélyesebbé, egyenetlenebbé váló csapadékeloszlás is kedvezőtlenül hat a vizes élőhelyek, lápok és a szántóföldek vízháztartására, és ezen keresztül a fehér gólya táplálkozó helyének méretére, eltartó-képességére, vagyis a gólyák életkörülményeire, állományuk fennmaradására. A csapadékviszonyok megváltozása a gólyák telelőhelyén is probléma, ott is egyre szárazabb az éghajlat, de ott még kevésbé veszélyezteti a szárazság a gólyák táplálékforrásait.

A szélsőséges időjárás következményei ellen rövidtávon nem sokat tehetünk, az időjárást nem tudjuk befolyásolni, ezért erre a súlyos problémára csak a klímaváltozás elleni védekezés a megoldás, ami csak hosszabb távon, nemzetközi összefogással kivitelezhető, ezért ez a kérdéskör túlmutat a fehér gólya természetvédelmi helyzetét bemutató tanulmány keretein.

3. Fészkek a villanyoszlopokon (Az áramszolgáltatás és a fehér gólya életének összefonódása)

Veszprém megyében az Észak-dunántúli E-On az áramszolgáltató, ezért a kapcsolat a gólyavédők és az áramszolgáltatók között nagyon fontos. 2012-ben éppen az E-On támogatta az MME fióka gyűrűző akcióját Veszprém megyében, melynek keretében 65 fiókára került megfigyelést elősegítő gyűrű. A tapasztalatok szerint a helyi áramszolgáltató a madármentésben is aktívan részt vesz. A BfNPI és az E.On általában a gólyák megérkezése előtt ellenőrzi a vezetékeken levő gólyafészkek állapotát és szükség szerint segítenek a kosaras autóikkal a rossz állapotú fészektartók kicserélésében. A kapcsolat és a feladat leosztás azonban nem szervezett és rendszeres, ezért előfordulnak balesetek, amelyekért a gólyák életükkel fizetnek.

A legtöbb fészkelő hely a hazai 20 kV-os hálózathoz köthető, ami részben előny, mert a gólya a felszínből kiemelkedő, messziről is jól látható és jó kilátást biztosító helyekre építi fészket, és a magasfeszültségű elektromos távvezetékek oszlopai jól kiemelkednek környezetükből, de komoly hátrányokkal is jár, mert a más kiemelkedő pont hiányában a magasfeszültségű vezetékek közelében fészkelő gólyák életveszélyben vannak a gyakori áramütések miatt. Kisebb testű madarak esetében ez nem okoz problémát, mert amelyik madár elfér egy vezetéken, az nem kap áramütést. Csak az okozhat bajt, ha a madár teste egyszerre több vezetékhöz is hozzáér, ami a gólyához hasonló nagy testű madarak esetében már gyakran előfordulhat, és legtöbbször halálos kimenetelű áramütést okoz. A gólyán kívül a nagy testű ragadozó madarak is gyakran áldozatául esnek a villanyvezetékeknek, de a gólya az egyik legnagyobb testű, és egyben nagyon magas eszmei értékű madarunk, ezért ezek a gyakori

balesetek rendkívül nagy károkat okozhatnak a hazai gólyaállományban. A hazai gólyák 20%a áramütésben pusztul el.

Kéményeken és egyéb oszlopokon is élnek gólyák, őket az áramütés nem fenyegeti, ezért célszerű lehet a gólyákat ilyen jellegű fészkelő helyekre szoktatni, hogy elkerüljük a madárpusztulást okozó áramütéses baleseteket.

Az E-ON hálózaton lévő gólyafészkeket meg kellene emelni (lehetőleg a gólyák fészkelési idején kívül, amikor éppen a telelőhelyükön vannak, hogy ne zavarjuk a gólyákat a költésben), hogy védve legyenek az elektromos áramtól. Ha kellő mértékben megemeljük a fészkeket ahhoz, hogy a bennük élő gólyák fészkeléskor ne érhessenek hozzá a vezetékekhez, akkor sok balesetet megelőzhetünk.

Nagyon fontos lenne a vezetékek szigetelése is, legalább az oszlopok közelében, mert a szigeteletlen vezetékekben folyó nagyfeszültségű áram súlyos, halálos áramütést okozhat a fészkekhez tartó, vagy azt elhagyni készülő gólyáknak. Egy megfelelően szigetelt vezeték akkor is biztonságos, ha a gólya véletlenül, vagy akár egy nagyobb széllelés hatására nekiütközik, mert a szigetelésen keresztül nem juthat elektromos áram a gólya testébe, így a madarat nem érheti áramütés.

A vezetékek szigetelése és a gólyafészkek költési időszakon kívüli megemelése az E-ON feladata, részben azért, mert ők működtetik az elektromos hálózatot, részben pedig azért, mert a problémák megoldásához az E-ON elektromos szakembereinek tudására van szükség, ezért az eddiginél hatékonyabb együttműködést kellene kialakítani velük. Természetesen a hatályos magyar természetvédelmi törvények és rendeletek értelmében az E-ON sem veszélyeztetheti a fokozottan védett madarakat, és súlyos anyagi és erkölcsi felelősséggel tartozik az áramütést szenvedett gólyák miatt (éppen annyira felelős az E-ON a létesítményei által elpusztult gólyákért, mint pl. egy magánszemély az általa elpusztított madarakért), de érdemes lenne inkább érdekeltté tenni őket a szigetelésben, és együttműködésre alapozni a gólyák védelmében szükséges intézkedéseket.

Nagyon fontos lenne a legtöbb áramütést okozó transzformátor oszlopok szigetelése is, erre már vannak megfelelő technikák, ezért fontos lenne, hogy ezeket a technikákat a gólyák élőhelyén minél szélesebb körben alkalmazza az áramszolgáltató, elkerülve ezzel az áramütéses baleseteket.

Szabvány problémák is nehezítik a természetvédelmet és a gólyaállomány megóvását, az alsó vezetésű vezetékek ugyanis kedvezőbbek lennének a felső vezetésűek helyett még akkor is, ha az E-ON esetleg ragaszkodik a jelenlegi légvezetékekhez a földbe ástott vezetékek helyett. A felső vezetésű vezetékek alsó vezetésűekre cserélése szintén szakértelmet igénylő feladat, amihez az E-ON együttműködése szükséges.

4. Következtetések, javaslatok

Az Egyesület meglátása szerint szükséges, sürgős és fontos lenne a gólyák védelme, a hazai gólyaállomány megfelelő természetvédelmi kezelése. Többféle megoldási lehetőséget is látunk a fehér gólya állományának megőrzésére, amelyek erősítik egymást.

4.1. Általános következtetések és javaslatok

A gólyafészkek elkészítése és kihelyezése szerintünk a munkanélküliek foglalkoztatására is megoldást jelenthet, de a gólyaállomány fennmaradásához, és esetleges növekedéséhez is jelentősen hozzájárulhat, így is gondoskodhatunk erről a veszélyeztetett, fokozottan védett madárról. A gólyafészkek elkészítéséhez és kihelyezéséhez természetesen szakemberek felügyelete szükséges.

A hatékonyabb élőhelyvédelem érdekében a vízfolyásokat, még a mesterségeseket is minél inkább természetközelivé kellene tenni, hogy megtelepedhessenek bennük a vízi élőlények, köztük a gólya táplálékául szolgáló fajok. Egy szabályozott, lebetonozott, rendszeresen kikotort mederben sokkal lassabban telepszik meg az élet. Egyedszámot, fajszámot és a meder és vízpart növényborítottságát tekintve is sokkal kevesebb vízinvázió fejlődik ki, amelyek így kevésbé változatos körülményeket alakítanak ki a mederben és a partközelen, ezért kevesebb állatnak biztosítanak táplálékot és búvóhelyet, tehát a gólya táplálékforrásául szolgáló kisebb állatok, pl. békák faj- és egyedszáma is kevesebb, így kevesebb gólya tud megélni a területen.

A vizes élőhelyek, mint táplálkozó helyek rehabilitációja is fontos, mely nem csak a gólyák fennmaradásának fontos eszköze. A vizes élőhelyeken túl azonban a megfelelő vízháztartású szántóföld is segítheti a gólyaállomány fennmaradását, ahol a gólya könnyen találhat kellő mennyiségű és ideális minőségű táplálékot, feltéve, hogy a táplálkozó- és fészkelő helyek egymás közelében helyezkednek el.

Ehhez az kell, hogy biztosítsuk a természetes gólyafészkekhez közeli területek megfelelő vízellátását (vagy legalább ne csapoljuk le ezeket a területeket, ne vezessük el onnan a vizet), vagy mesterséges gólyafészkeket helyezünk ki a megfelelő vízháztartású területek (vizes élőhelyek, lápok, szántóföldek) közelében. A gólya ugyan képes nagy távolságokat megtenni, földrészek között utazni, és a Földközi-tenger fölött átrepülni, de a táplálékát a legtöbb élőlényhez hasonlóan ő is leginkább a lakóhelye közelében keresi, hogy minél kevesebb energiát fordítson a táplálékszerzésre, ezért fontos, hogy a fészkek és a táplálékforrás egymás közelében legyen. Így a gólya sokkal egyszerűbben gondoskodhat etetésre szoruló fiókáiról, sokkal sikeresebben felnevelheti őket, és sikeresebben fennmaradhat hosszú távon is a hazai gólyaállomány.

A gólya eredetileg a magas fákon fészkel, később költözött csak a bővebb táplálékforrás és gondoskodás hatására az emberek közelébe, először a kéményekre, majd a kémények megritkulásával a póznákra, villanyoszlopokra. Többek között ezen indokoknak köszönhetően korlátozni volna szükséges (általános természetvédelmi szempontból is, nem csak a fehér gólya állományának szempontjából) a magas, gólyafészkek számára ideális fák kivágását, szükséges pótlásuk minél hamarabbi megoldása.

A fehér gólya állományváltozásait pontosan számon kellene tartani, amihez nagy segítséget jelentenek az időnkénti gyűrűzések, a lakosság tájékoztatását és részben szórakoztatását is szolgáló Gólya Road Show-k, illetve az egyre több gólyára felszerelt jeladók, amelyekkel pontosan nyomon követhetjük a gólyák mozgását, vándorlási útvonalát. A pontos nyilvántartás segíti a folyamatok megismerését és a szükséges intézkedések megtételét. Az eddigieknél szélesebb körben és feltűnőbbben kellene közhírré tenni az állomány változásait, az élőhelyek megváltozását, egyes populációk eltűnését, mások megjelenését, az állomány növekedését vagy csökkenését, mert a fehér gólya sorsának és a gólyaállomány fontosságának természetvédelmi kommunikációja jelenleg nem elég hangsúlyos.

A gólyaállomány esetleges csökkenését azért is lenne fontos közölni, hogy ennek hatására a többi madárra is vigyázzunk. De nem csak az állománycsökkenés híréből kellene tájékoztatni a lakosságot és a szakembereket, hanem a csökkenés okáról, mértékéről, a további csökkenés megelőzésének és a csökkenés visszafordításának lehetőségeiről, és arról is, hogy mit tehet ezért egy hétköznapi átlagember, hogyan segíthet a lakosság a gólyaállomány fenntartásában, védelmében.

A gólyaállomány esetleges túlszaporodása sem lenne szerencsés, civilizációs problémákat is okozhat, konkurálhat más, hasonló táplálékot fogyasztó fajokkal, ezért sok múlik azon, hogy az emberi beavatkozás szaporítja vagy konzerválja-e a meglévő gólyaállományt. Egy esetleges

túlszaporodás esetében is fontos lenne elmondani a jelenség okát és a megoldás lehetőségeit, azzal kiegészítve, hogy mit tehet egy hétköznapi átlagember a probléma megoldásáért.

Azt is érdemes lenne a közvélemény tudtára adni, hogy a gólyaállomány esetleges növekedése vagy csökkenése milyen természetes folyamat vagy természetvédelmi intézkedés, emberi beavatkozás hatására következett be. Fontos lenne a gólyákkal kapcsolatos kommunikációt javítani, de ugyanilyen fontos lehet a természetvédelmi kommunikáció általános javítása, amelynek a része a gólyákkal kapcsolatos kommunikáció. A tömegtájékoztatás általában csak keveset, vagy egyáltalán nem foglalkozik a természetvédelmi kérdésekkel, pedig a hiteles tájékoztatásra, ismeretterjesztésre nagy szükség lenne a védett fajok pontos megismerésének, védelmének, fennmaradásának szempontjából.

A gólyaállomány mennyiségi változásai kedvezők és kedvezőtlenek is lehetnek a változás irányától és mértékétől függően. A csökkenést kedvezőtlennek tartjuk, de egy esetleges növekedés pozitív változást jelentene feltéve, hogy nem szaporodik túl az állomány. A gólya egy fontos, kipróbált része a hazai ökológiai rendszernek, ha a gólyaállomány egészséges, akkor valószínűleg az ökológiai rendszer is az, de ha a gólyaállomány nem egészséges, akkor az ökológiai rendszerrel is baj lehet. Ebből a szempontból a gólya, mint nagytestű madár jelzésértékű lehet, mert egy ekkora madárnak már fontos a megfelelő mennyiségű táplálék, és ha felborul az ökológiai egyensúly, nem talál táplálékot a gólya, akkor az állomány jelentősen csökkenhet. A gólyaállomány nagysága egy terület vízháztartásának egyensúlyát is jelezheti: száraz, vízhiányos területeken a gólya nem él meg, mert nem talál elég táplálékot, ezért a madár jelenléte vagy távolléte egy adott területen ebből a szempontból is jelzés értékű lehet.

Fontos lenne nemzetközi együttműködéssel védeni a gólyaállományt a telelőterületen és a vonulási útvonalon is, mert sok helyen erősen vadásszák őket. Ennek az első lépése lehet egy nemzetközi természetvédelmi egyezmény kidolgozása az összes érintett ország részvételével, de ez még csak a jogi kereteket adja meg, az igazi védelmet az egyezmény következetes betartatása, és az egyezményen alapuló hatékony gyakorlati intézkedések jelenthetik. Ilyen egyezményt más, Európából Afrikába vándorló madarak esetében is érdemes lenne megkötni.

4.2. Környezeti nevelés, kommunikáció a lakossággal

A fészkek kialakításán és rendszeres megfigyelésén túl fontosnak tartjuk a környezeti nevelést: tudatosítani kellene a felnőtt lakosságban és óvodás kortól kezdve a gyerekekben is, hogy a gólya védett madár, és már gyerekkorban meg kellene tanítani, hogyan gondoskodjunk róla, hogyan etessük a télre itt maradó gólyákat, és hogyan rakjunk ki

fészkeket nekik. (A lakosság tájékoztatása, és különösen a gyerekek környezeti nevelése során persze nem a védelem jogi oldalára, és nem az eszmei értékének nagyságára, a vonatkozó rendeletekre, stb. hanem a gólya értékes mivoltára és a védelem gyakorlati lehetőségeire kellene helyezni a hangsúlyt, a „Mit tegyek és hogyan?” kérdést célszerű minél közérthetőbben és követhetőbben megválaszolni, mindenkinek a saját korának és érdeklődési körének, a gólyákhoz való hozzáállásának megfelelően.) Természetesen más madarak védelmét és más természetvédelmi szempontokat is ehhez hasonlóan lenne érdemes tudatosítani az emberekben, de a fehér gólya, mint fokozottan védett, magas eszmei értékű faj védelme fontos lépése lehet az emberek természetvédelemre nevelésének, a természet és az ember közti kapcsolat javításának.

Magyarországon is gólyabarát a társadalom, de akinek a házára rátelepül ez a madár, az kevésbé látja ennek a jó oldalát. Bár kötelesek elviselni az emberek, de a legtöbb ember mégis jobban szereti a kompromisszumokat, a megegyezést mindig hatásosabb, mint a kényszer. Fontos lenne egy kompenzációs rendszer, de az is megoldás lehet, ha évente egyszer lefestjük az érintett felületeket. A panaszokra mindig egyedi megoldások kellenek, és mindig úgy kell kezelni ezeket az egyedi eseteket, hogy a gólya is megmaradjon, és az érintett személyek is elégedettek legyenek.

A gólyafészkek védelme és a gólya jelenlétének társadalmi elfogadtatása is nagyon fontos, de a faj fennmaradásának szempontjából a táplálkozó területek vízháztartásának visszaállítása a legfontosabb. A gólyaállomány erőteljesen biztos nem nőtt, főleg a költési sikertelenséget okozó időjárás anomáliák miatt. Az állomány nagyságának alakulása bizonytalan, egyes helyeken, főleg városi környezetben akár növekedés is tapasztalható (főleg ott, ahol etetik a gólyákat), máshol csökkenés észlelhető.

4.3. Javaslatunk az áramszolgáltató felé

A gólyák sokasága használja a villanyoszlopokat fészkelő-helyként, és az ezzel kapcsolatos problémák felsorolása előbbi fejezetben megtörtént. A vezetékek földbe süllyesztése is végleges és hatékony megoldást jelenthet (természetesen szintén a megfelelő szigetelés mellett, mert a szigetelés ebben az esetben a vezetékeket is óvja, pl. a felszín alatt élő rágcsálók kártétele ellen), részben azért, mert ezzel elkerülhetők a gólyaállományt megtizedelő áramütések, de azért is, mert így a gólyák valószínűleg visszatérnének a természetes fészkelő helyükre a mesterséges, oszlopokon kialakított gólyafészkekből.

Ezek az intézkedések (szigetelés, földbe ásott vezetékek, stb.) nem csak a gólyák, hanem más fajok, sőt az emberi élet védelmében is fontosak lehetnek, mert egy szigeteletlen vezeték

könnyen súlyos, halálos balesetet okozhat, ha pl. egy nagyobb szél leszakítja, de a fentiek miatt a hazai gólyaállomány hatékony védelme sem képzelhető el megfelelő elektromos szigetelés nélkül.

Hasznos lehet a nem elektromos vezetékeken, hanem mesterséges, áram nélküli póznákon kialakított gólyafészkek telepítése is, mert a gólya szívesebben telepedne egy ilyen fészekbe, mint oda, ahol áramütés érheti. Ha elég sok ilyen fészek lenne, akkor a gólyák egy része valószínűleg áttelepülne ezekre a villanyoszlopokról, elektromos póznákról, távvezetésekről, de még hasznosabb lehetne a természetvédelem szempontjából, ha megvédenénk a gólyák természetes fészkelő helyeit, és oda telepítenénk fészkeket, vagy hagynánk, hogy a gólyák rakjanak fészket a saját természetes élőhelyükön.

Az eddigiekben az E.ON Észak-dunántúli Áramszolgáltató együttműködő volt, a fehér gólya védelme jól működik, csak tudnia kell az áramszolgáltatónak, hogy ne a fészkelési időszakban magasítsák meg a fészkeket, mert a fészkelési időszakban bármilyen zavaró hatás (pl. a fészkek ideiglenes eltávolítása magasztás céljából) a fészkek elhagyását vagy akár a költés sikertelenségét is eredményezheti. Éppen ezért fontos a munka megfelelő szervezése, ütemezése, és gondos kivitelezése. Ha a fészkek emelését, védelmét, a vezetékek szigetelését, megoldjuk, akkor már nagyon sokat tettünk a gólyákért.

4.4. Áttelelő gólyák védelme

Az áttelelő madarakra is gondolni kell. Bár úgy tűnhet, hogy egyre több marad itt, ez nem feltétlenül igaz. Áttelelő madarak mindig voltak és lesznek, mert a gólya télen nem a hideg, hanem a táplálékhiány miatt költözik melegebb éghajlatra. Addig maradnak, ameddig van mit enniük. Ha enyhe a tél, és a gólya talál táplálékot, vagy etetik, akkor akár egész télen is itt maradhat. Ha nincs nagy hideg és hó, akkor sok gólya itt marad az országban, nekik megfelelő gondoskodásra van szükségük.

A téli időjárás évről évre változik, éppen ezért az áttelelő gólyák száma is évről évre változik. Egyes években fagyos, havas a tél, máskor a tél nagy részében enyhe marad az idő, de előfordulhatnak hirtelen változások: fagyos napokat követő enyhülés, majd újra fagy, és más időjárási anomáliák is. Az utóbbi 2-3 évtizedben persze az az általános tendencia hazánkban, hogy a telek egyre enyhébbek lesznek, de ennek ellenére minden télen vannak igazán hideg napok, amikor még a nappali maximum hőmérséklet sem emelkedik -10 °C fölé, ezért ilyenkor az esetleg itt maradt gólyákat fokozottan védeni kell.

Ezért fel kell készülni megfelelő téli gondoskodással, etetéssel arra is, hogy a gólyák egy része itt marad, de arra is, hogy elvándorolnak melegebb éghajlatra, ahol nemzetközi egyezményekkel és azok hatékony érvényesítésével, betartásával, vadászatuk következetes tiltásával lehetne csak megvédeni ezeket az értékes madarakat a vadásztól.

5. Összefoglaló

A Csalán Környezet- és Természetvédő Egyesület a fehér gólya magyarországi helyzetét és társadalmi megítélését viszonylag jónak látja, a gólya egy könnyen felismerhető, közismert, közkedvelt madár, a magyar táj, a magyar élővilág és a magyar kultúra fontos része (elég csak arra gondolni, hogy a magyar néphit szerint még a gyerekeket is a gólya hozza), ezért szükségesnek és nagyon fontosnak tartjuk a védelmét, és emiatt a következő javaslatokat tesszük:

1. Javasoljuk a vizes élőhelyek védelmét, beépítésének, lecsapolásának korlátozását, a vizes élőhelyek és a szántóföldek vízháztartásának visszaállítását. Ezek az intézkedések segítenek megvédeni a gólyát és táplálékfajait, és sok más faj szempontjából is hasznosak. A vizes élőhelyek védelme a hazai ökológiai rendszer egyensúlya miatt is fontos.
2. Fontos a természetes és mesterséges vízfolyások természetközeli állapotának helyreállítása, hogy megtelepedhessenek ott a gólya táplálékát biztosító fajok. Ez sem csak a gólya szempontjából fontos, hanem a vizes élőhelyek egyensúlyát is segít megőrizni, természetes vizeink fennmaradását is biztosítja.
3. A gólyák élőhelyét tegyük biztonságosabbá, a magasfeszültségű vezetékek és transzformátor oszlopok megfelelő szigetelésével és a fészkek költési időszakon kívüli megmagasításával! A szigetelés más fajok, többek között az emberi élet védelmének szempontjából is fontos lehet.
4. A légvezetékek földvezetékre cserélése megoldja az áramütések által okozott problémákat, és arra készíti a gólyákat, hogy visszatelepüljenek a természetes fészkelő helyükre, a magas fák tetejére. A szigetelés és a földvezetékek kiépítése szempontjából létfontosságú az E-ON aktív és szakszerű együttműködése, amit nem kényszerrel, hanem megegyezéssel célszerű elérni.
5. Fontos a mesterséges fészkek készítése, kihelyezése is, ami akár néhány munkahelyet is teremthet, de még fontosabb, hogy az emberek a természetes gólyafészkeket megvédjék, megbecsüljék, és azoknak az épületeknek a tulajdonosai, ahol gólyafészkek található, kapjanak kompenzációt a gólya által okozott esztétikai károk fejében.

6. A fészkeket mindig a táplálkozó helyek közelében lenne érdemes kihelyezni, hogy a gólyák minél kisebb energia-befektetéssel tudjanak táplálékot szerezni, minél könnyebben és hatékonyabban tudjanak önfenntartásukról és fiókáikról gondoskodni.
7. Fontos a folyamatos tájékoztatás, a gólyaállomány megfigyelése, létszámuk változásainak és a változások okának közzététele. A folyamatos tájékoztatás segít az embereknek megismerni a gólyák életét, szokásait, az állományuk fennmaradásához szükséges tényezőket és intézkedéseket, így természetközelibbé tehetjük az emberek életmódját, és jobban figyelnek az emberek a védett természeti értékekre. Ez a stratégia más védett és fokozottan védett fajok esetében is alkalmazható.
8. Javasoljuk a lakosság bevonását a gólya védelmébe, és a megfelelő környezeti nevelést, mert fontos, hogy az emberek (óvodás kortól a felnőtt korig) megismerjék a gólyát, és megtanuljanak szakszerűen gondoskodni róla. Ilyen szemléletformálással elérhetjük, hogy az emberek tudatosabban figyeljenek a gólyára, és aki gyerekkorában megtanulta, hogy ez az értékes madár csak vizes élőhelyeken él, az felnőttként sem fog olyan döntést hozni, ami veszélyeztetné a gólyák életét.
9. A télen esetleg itt maradó gólyákról megfelelően gondoskodni kell, etetni őket, hogy túléljék a nyári időszakhoz képest jóval táplálékhiányosabb és még enyhe időjárás esetén is jóval hidegebb magyar telet.
10. Fontos lenne a vonulási útvonal és a telelőhelyek nemzetközi védelme, egyezmények formájában és a gyakorlatban is, mert sajnos az afrikai telelőhelyein vadásszák a gólyát, így a magyar gólyaállomány is folyamatosan csökken, mert egyre kevesebb madár tér vissza nyári költőhelyére. Ilyen egyezményeket más költöző madarak esetében is célszerű lenne kidolgozni, és betartani.

Források:

- Az egyesület tagjainak véleménye
- A nemzeti park szakértőjének véleménye
- Felsőfokon.hu szakmai blogmagazin cikkei:

<http://www.felfokon.hu/altalanos-termeszetvedelem/2011/11/16/madaraink-nyomaban-feher-golya-ciconia-ciconia>

<http://www.felfokon.hu/zagyva-zsombor/2012/05/09/a-feher-golya>

www.golya.mme.hu